OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

VNS 16/2022 vp

Demokratia- ja julkisoikeusosasto
Osastopäällikkö Johanna Suurpää

Lausunto

31.1.2023

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1 ja 2 osa Näkymiä seuraavien sukupolvien Suomeen (VNS 16/2022 vp)

Eduskunnan työ-ja tasa-arvovaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä lausuntoa valtioneuvoston tulevaisuusselonteosta (Näkymiä seuraavien sukupolvien Suomeen, VNS 16/2022 vp). Valtioneuvosto antoi selonteon eduskunnalle 19.1.2023. Selonteko on valmisteltu valtioneuvoston kanslian johdolla, aiempaa laajemmassa yhteistyössä kaikkien ministeriöiden kesken, hallinnonaloja sekä sidosryhmiä osallistaen. Selonteon eri osa-alueet muutostekijäkuvaukset, epävarmuustekijät sekä neljä erilaista tulevaisuusskenaariota sekä selontekoon kootut tulevaisuusvalmiudet antavat kattavan kuvan toimintaympäristön tilasta ja niistä kehityssuunnista ja mahdollisuuksista, joihin Suomen on kiinnitettävää jatkossa entistä enemmän huomioita rakentaessamme kestävää tulevaisuutta. Tässä lausunnossa keskitytään erityisesti yhdenvertaisuutta ja demokratiaa koskeviin osuuksiin.

Kansalaisten luottamus niin julkisiin instituutioihin ja palveluihin kuin toisiinsa on merkittävässä asemassa oikeusvaltiossa ja demokraattisessa yhteiskunnassa. Kehittyvä demokratia, yhdenvertaisen yhteiskunnallisen osallisuuden turvaaminen sekä eriarvoistumiskehityksen vähentäminen ovat keskeisessä roolissa tulevaisuuden hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisessa ja ylläpitämisessä. Yhteiskunnallisessa osallisuudessa on havaittu eriytymistä, mistä esimerkkinä voi toimia nuorten äänestäjien äänestysaktiivisuuden eriytymiskehitys. Tulevaisuudessa on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että kaikki yhteiskunnalliset ryhmät kokevat yhtä lailla osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa – tämä koskee myös maahanmuuttajataustaisia ja muita vähemmistöryhmiä.

Osallisuuden yhdenvertaisuuskysymykset sekä uusien osallistumismuotojen ja kansalaisyhteiskunnan elinvoimaisuuden takaaminen ovat olleet keskeisiä teemoja tämän hallituskauden aikana toteutetussa laajassa demokratiaohjelmassa. Oikeusministeriön näkökulmasta on tärkeää, että käynnissä olevaa työtä demokratian vahvistamiseksi voitaisiin jatkaa pitkäjänteisesti myös seuraavilla hallituskausilla.

Kuluvalla hallituskaudella on yhdenvertaisuuden edistämiseen liittyen toteutettu paljon hankkeita, niistä keskeisenä valtioneuvoston periaatepäätöksenä hyväksytty rasismin vastainen ja hyvien suhteiden toimintaohjelma, joka sisältää laajasti tavoitteita ja toimenpiteitä eri hallinnonaloilla. Kansalliskielistrategia ja kielipoliittinen ohjelma pyrkivät parantamaan kielellisten oikeuksien toteutumista. Lainsäädännön kehittämisen osalta merkityksellinen on yhdenvertaisuuslain osittaisuudistus, jolla on parannettu erityisesti yhdenvertaisuuden toteutumisen valvontaa työelämässä. Alkuperäiskansa saamelaisten oikeuksien kannalta merkittävä saamelaiskäräjälain uudistus on parhaillaan vireillä eduskunnassa.

Postiosoite Postadress	Käyntiosoite Besöksadress	Puhelin Telefon	Faksi Fax	S-posti, internet E-post, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Valtioneuvosto Finland	Eteläesplanadi 10 00130 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	09 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	kirjaamo.om@gov.fi www.oikeusministerio.fi www.justitieministeriet.fi

Tulevaisuusvalmiuksissa on tunnistettu yhteiskunnalliset muutokset ennakoivan lainsäädännön ja laadukkaiden vaikutustenarviointien keskeinen merkitys. Vaikutusarviointien kehittäminen, ml perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia koskien, on ollut painopisteenä tällä hallituskaudella.

Muutostekijäanalyysissä on tunnistettu muun muassa demokratian ja oikeusvaltion toimivuuteen, eriarvoistumiskehitykseen sekä yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyviä uhkia ja haasteita. Tällä hetkellä Suomi sijoittuu kärkisijoille kansainvälisillä indikaattoreilla demokratian[1] ja oikeusvaltion[2] osalta, on kuitenkin hyvä varautua ja tunnistaa globaalin kehityskulun mahdolliset vaikutukset Suomeen.

Tulevaisuuselonteossa tunnistettuja muutostekijöitä ja niihin liittyviä analyysejä on hyödynnetty oikeusministeriön tulevaisuuskatsauksen laadinnassa, erityisesti haasteiden tunnistamisessa ja niihin vastaamisessa. Toimiva oikeusvaltio on keskeinen kansalaisten oikeuksien toteutumiselle, demokratialle ja vakaalle taloudelliselle toiminnalle. Demokratiaa ja oikeusvaltiota tulee jatkuvasti kehittää ja huoltaa. Myös toimivassa oikeusvaltiossa ja vapaassa demokratiassa on piileviä rakenteita, jotka saattavat tuottaa eriarvoisuutta ja lisätä syrjintää. Kokemus oikeudenmukaisuudesta ja luotettavasta yhteiskunnasta ovat keskeisiä vakauden tekijöitä, joita on kehitettävä vastaamaan yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia. Vihapuheen ja maalittamisen riski on tuotu tulevaisuusselonteossa esille useaan otteeseen, muun muassa siltä kannalta, miten se voi vähentää kiinnostusta osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja keskusteluun - eri väestöryhmien, naisten sekä julkisissa tehtävissä olevien henkilöiden osalta. Rasismin ja vihapuheen torjunta tulee ottaa vakavasti. Ne voivat uhata yhteiskunnallista vakautta sekä yksilötasolla oikeuksien kuten sananvapauden toteutumista. Rasismi ja syrjintä voivat estää maahanmuuttajia osallistumasta täysipainoisesti yhteiskuntaan ja myös vaikeuttaa työllistymästä henkilöiden osaamista vastaavasti. Vihapuheella ja vihateoilla on erityisen kielteinen vaikutus vähemmistöryhmiin ja haavoittuvassa asemassa oleviin sekä myös kansalaisyhteiskunnan toimintaan.

Selonteon toisessa osassa on kuvattu tarkemmin, miten lainvalmistelussa voitaisiin nykyistä paremmin hyödyntää ennakointia sekä huomioida tulevia sukupolvia ja heidän oikeuksiaan. Kestävä kehitys ja Agenda 2030 toimivat selonteon toisessa osiossa yhtenä raamina tulevien sukupolvien määritelmässä. Lasten ja nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden tukemisella on keskeinen rooli tulevien sukupolvien huomioimiseksi ja kuulemiseksi päätöksenteossa. Esimerkkinä toteutetuista aloitteista voi mainita ministeriöiden yhdessä eri järjestöjen kanssa toteuttaman ”Lasten ja nuorten digiraati” –hankkeen, jolla tuetaan osallisuutta ja tuodaan esiin lasten ja nuorten ääntä.

Selonteon toinen osio tuo esiin strategisen ennakoinnin hyödyntämistä vahvemmin lainvalmistelussa sekä sitä, miten strateginen ennakointi tukee pitkän aikavälin näkökulman huomioimista päätöksenteossa ja strategisessa suunnittelussa. Selontekoprosessi ja sen laajamittainen valmistelu on itsessään ollut opettavainen prosessi ja kasvattanut oikeusministeriön ennakointikyvykkyyttä ja osaamista. Valtioneuvostotason yhteinen poikkihallinnollinen työskentely on tuonut valmisteluun laajaa näkökulmaa.

Lainvalmistelijoiden ennakointiosaamista on pyritty vahvistamaan sisällyttämällä tätä koskeva jakso osaksi lainvalmistelijoille suunnattua koulutusta. Lisäksi marraskuussa 2022 julkaistuissa uudistetuissa lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeissa korostetaan aiempaa vahvemmin ennakoinnin ja pitkän aikavälin vaikutusten huomioimista vaikutusarvioinnissa. Ohjeessa korostetaan muun muassa, että lainsäädännön vaikutusten aikajänne voi olla hyvinkin pitkä ja ulottua jopa tuleviin sukupolviin saakka. Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten yhteydessä todetaan, että esityksellä voi olla merkitystä tulevienkin sukupolvien oikeuksien toteutumiselle.

[1] Freedom house index 2022, https://freedomhouse.org/country/finland/freedom-world/2022
[2] Rule of law index 2022, https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2022